

Bijdrage hoorzitting 2^e kamer over biodiversiteitsverlies in Nederland

Han Olf hoogleraar Rijksuniversiteit Groningen en bestuurslid Netherlands Ecological Research Network (NERN), h.olff@rug.nl

In reactie op de recente maatschappelijke zorgen over het verlies van biodiversiteit in Nederland, heeft een groep van 19 maatschappelijke partijen uit de land- en tuinbouw, retail, agroindustrie, wetenschap en natuur- en milieuorganisaties recent de handen ineen geslagen. In een gemeenschappelijke intentieverklaring, vastgesteld op 21 november, hebben zij besloten een Deltaplan Biodiversiteitsherstel voor de groene ruimte van Nederland uit te gaan werken. Dit plan moet voor de zomer 2018 gereed zijn. Deze afspraak is vastgelegd in de 'verklaring van Driebergen' (Bijlage 1,2). Partijen zullen deze verklaring aanbieden aan minister Schouten. Naast het verder betrekken van andere maatschappelijke partijen vragen de initiatiefnemers ook de steun van de overheid (rijk, provincies) bij dit proces.

Deze verklaring is het resultaat van een oproep van het Netherlands Ecological Research Network tot een gemeenschappelijke oplossingsrichting van de huidige problemen ten aanzien biodiversiteit in zowel natuur- als landbouwgebieden (Bijlage 3)

3 bijlagen

‘Verklaring van Driebergen’

Deltaplan Biodiversiteitsherstel groene ruimte van Nederland

vastgesteld door onder genoemde partijen op 21 november 2017

Gedeelde ambitie

Wij willen in samenwerking bijdragen aan een Deltaplan Biodiversiteitsherstel 2030 voor de groene ruimte van Nederland.

Wij,

- Hank Bartelink, directeur LandschappenNL
- Werner Buck,
- Klaas Jan van Calker, Global Sustainable Sourcing consultant Unilever
- Marc Calon, voorzitter Land- en Tuinbouworganisatie (LTO) Nederland
- Alex Datema, voorzitter BoerenNatuur.NL
- Bregje van Erve, namens de stuurgroep Duurzame Zuivelketen
- Willem Ferwerda, directeur Commonland
- Geertje van Hooijdonk, interim-directeur en hoofd programma's Natuur en Milieu
- Coenraad Krijger, directeur IUCN NL
- Bart van Opzeeland, campagneleider Milieudefensie
- Bas Rüter, directeur Duurzaamheid Rabobank Nederland
- Nel Sangers, directeur Werkgroep Grauwe Kiekendief
- Ruud Tijssens, directeur Public & Cooperative Affairs, Royal Agrifirm Group
- Kirsten Schuijt, algemeen directeur Wereldnatuurfonds Nederland
- Louise Vet, voorzitter Netherlands Ecological Research Network (NERN)
- Teo Wams, directeur natuurbeheer Natuurmonumenten
- Hans van der Werf, directeur FMF, namens de Natuur- en Miliefederaties
- Titia Wolterbeek, voorzitter Soorten NL, directeur Vlinderstichting
- Fred Wouters, directeur Vogelbescherming
- Berend Pastoors, directeur Federatie Particulier Grondbezit

Overwegende dat

1. Er sterke aanwijzingen zijn dat de aantallen en biodiversiteit van bodemleven, bloemplanten, insecten en weide- en akkervogels de laatste decennia aanzienlijk zijn afgenomen, zowel in het agrarisch gebied als in de natuurgebieden van Nederland, en dat deze aanwijzingen leiden tot zorg
2. Deze trends in biodiversiteit als een bedreiging gezien worden voor:
 - functionele biodiversiteit die landbouwsystemen ondersteunt
 - het vertrouwen van consumenten in producten uit de Nederlandse agrofood keten
 - de veerkracht (resilience) van landbouwsystemen en natuurlijke ecosystemen

- groene en blauwe ecosysteemdiensten van het landelijk gebied (o.a. recreatiemogelijkheden, schoon drinkwater, koolstofopslag, waterberging)
 - het natuurlijk kapitaal van Nederland (algemene en bedreigde soorten, ecosystemen en landschapskwaliteit)
3. Biodiversiteit in Nederland ook betrekking heeft op de ecosystemen van zeeën en grote wateren, maar dat opgeven voor die ecosystemen buiten de scope van deze intentie liggen.

Hebben de intentie om

gezamenlijk te starten met de uitwerking van gedeelde ambities voor substantieel biodiversiteitsherstel van de groene ruimte van Nederland (focus van deze intentieverklaring), om routes uit te stippelen voor realisatie van deze ambities in een nationaal programma, en om maximale synergie te zoeken met reeds ontwikkelde of in ontwikkeling zijnde actieprogramma's, waarin partijen worden beloond voor handelen dat het behoud van biodiversiteit ondersteunt.

En zullen daartoe

- Een landelijke kwartiermakers-/stuurgroep (met gebalanceerde vertegenwoordiging van sectoren) inrichten die de ambities, de organisatie en bekostiging van een Deltaplan Biodiversiteitsherstel zal uitwerken, leidend tot concrete, tijdgebonden en effectieve maatregelen gericht op biodiversiteitsherstel in Nederland. Dit Deltaplan Biodiversiteitsherstel voor de groene ruimte van Nederland willen wij voor de zomer van 2018 gereed hebben.
- Gezamenlijk en apart inspanning leveren om dit proces en daaruit volgende maatregelen te voorzien van voldoende middelen.

Gezamenlijke aanpak voor herstel biodiversiteit platteland

Een groep van 19 leiders uit de land- en tuinbouw, retail, agroindustrie, wetenschap en natuur- en milieuorganisaties heeft de handen ineen geslagen. Samen zullen zij een Deltaplan Biodiversiteitsherstel voor de groene ruimte van Nederland uitwerken. Dit plan moet voor de zomer 2018 gereed zijn. Deze afspraak is vastgelegd in de 'verklaring van Driebergen'. Partijen zullen deze verklaring aanbieden aan minister Schouten.

Er zijn sterke aanwijzingen dat diverse soorten planten en dieren van het platteland in Nederland onder druk staan en afnemen. Dit geldt voor bloemplanten, insecten en weide- en akkervogels. Er zijn ook zorgen over het bodemleven. Leven dat we niet zien maar dat wel cruciaal is voor de groei en afbraak van planten en organische stof. Deze negatieve trends doen zich voor in zowel het agrarisch gebied als in de natuurgebieden in Nederland en betreft zowel de totale aantallen als de biodiversiteit van planten en dieren.

De ondertekenaars van de verklaring zien de huidige toestand van biodiversiteit als een bedreiging voor het natuurlijk kapitaal van Nederland, voor een gezonde bodem als basis voor duurzame landbouw en natuur en voor het vertrouwen van de consument in producten uit de Nederlandse agrofood keten.

Daarom is een vernieuwende aanpak dringend nodig die het best in samenwerking kan worden bereikt, en waarin partijen worden beloond voor handelen dat het behoud van biodiversiteit ondersteunt. De komende maanden zullen de ondertekenaars het plan uitwerken. Dit doen zij in samenwerking met een grote groep belanghebbenden om de ambitie en de wijze van uitvoering concreet vorm te geven.

Contactpersoon:
Netherlands Ecological Research Network,
secretaris Claudius van de Vijver
e: claudius.vandevijver@wur.nl
t: 0317 485116
m: 06 2354 6708

Bijlage 3 Oproep tot een **Deltaplan Biodiversiteitsherstel** 8 november 2017

Urgentie vanuit natuurspectief

De afgelopen periode is uitgebreid in het nieuws geweest dat er nu steeds meer bewijs ontstaat voor een dramatisch verlies van insectenrijkdom in ons landschap gedurende de laatste 20-30 jaar. Recent onderzoek laat zien dat dit verlies nog groter is dan gedacht, en onder meer parallel loopt met het verlies van weidevogels en andere insectenetters in ons landschap, zogenaamde boerenlandvogels. Dit lijkt nu ook politiek te worden opgepakt en gevoelens in de samenleving te versterken dat het zo niet langer kan. De tweede kamer houdt binnenkort een hoorzitting over de oorzaken en noodzaak van aanpak van dit biodiversiteitsverlies. Alle studies tot nu toe laten zien dat de belangrijkste oorzaken voor dit biodiversiteitsverlies in een combinatie van landschapsfragmentatie, stikstof-emissies, verdroging en de geïntensiveerde landbouw liggen. Deze onderwerpen hangen sterk met elkaar samen. Via het nationaal natuurnetwerk is het probleem van landschapsfragmentatie en verlies van natuurlijk habitat zo goed mogelijk aangepakt. Het onderwerp van stikstofdepositie in natuurterreinen wordt op dit moment via de PAS aangepakt. In de landbouw is via agrarisch natuurbeheer getracht het tij enigszins te keren. Maar al deze effecten tellen bij elkaar op, en versterken elkaar. Adviesorganen als het PBL rapporteren daarover (Balans van de Leefomgeving 2016) en ook op Europees niveau is de Nederlandse staat van de biodiversiteit zorgwekkend. Ook uit het Living Planet Report Nederland (WNF) blijkt eenzelfde boodschap. Nederland heeft het 'lek niet boven' in het keren van de doorgaande trend van biodiversiteitsverlies. Uitzondering is de ecologische kwaliteit van ons oppervlaktewater en daaraan gebonden planten en dieren – hier is de afgelopen decennia grote winst geboekt. Hierdoor wordt het contrast tussen verbeterende waterkwaliteit en verslechterende kwaliteit van (landbouw)-bodems en land-ecosystemen steeds groter.

Contouren van de opgave

De grote kans voor biodiversiteitsherstel zal naar verwachting liggen in een grotere integratie van landbouw en natuur functies binnen het landelijk gebied van Nederland. De zoekrichting daarvoor noemen we natuurinclusieve landbouw. Op diverse terreinen vind daar al allerhande activiteit plaats. Kennisinstellingen, landelijke en regionale overheden, bottom-up koploper initiatief (boeren met voortrekkersrol), natuurorganisaties (o.a. SBB) en boereninitiatief (b.v. LTO, BoerenNatuur). Op hoofdlijn richt deze natuurinclusieve landbouw zich op het bevorderen en beter benutten van zogenaamde functionele biodiversiteit (natuurlijke bodemvruchtbaarheid, natuurlijke gewasbescherming, etc), stimuleren van landschappelijke diversiteit (zoning, mozaïek-beheer, overhoeken, houtwallen, etc.) en betere bescherming van specifieke karakteristieke soorten van het agrarisch gebied. Waarbij dit wordt gedaan binnen de context van een economisch rendabele bedrijfsvoering.

Urgentie vanuit de landbouw - gebiedsperspectief

De Nederlandse landbouw heeft op dit moment te maken met een aantal economische uitdagingen, die samen wijzen naar een urgente noodzaak van vergroening van de sector. Veranderingen in het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid van de EU zorgen ervoor dat steun aan boeren steeds meer verschuift van klassieke ongebonden inkomenssteun naar een inkomensondersteuning gericht op een groenere, effectievere, en milieuvriendelijker manier van produceren. Dus: steun voor vergroening moet ook aantoonbaar een beter milieu en herstel van natuurwaarden opleveren. Dit vraagt een andere manier van denken. Tot nu toe was de praktijk van agrarisch natuurbeheer vooral dat een boer gecompenseerd werd voor het verlies van inkomsten (bijvoorbeeld via natuurvriendelijke akkerranden) zonder duidelijke verwachting of kwantificering van natuurresultaten. Steeds meer zal getoetst worden of dergelijke groen bedoelde maatregelen ook werkelijk natuur- en milieuwinst opleveren en daarom blijvende inkomenssteun rechtvaardigen. Daarnaast wordt steeds duidelijker dat de huidige landbouwkundige productiemethoden onvoldoende duurzaam zijn, bijvoorbeeld met betrekking tot verlies van bodemkwaliteit (organische stof) en bodemstructuur in de akkerbouw. Ook laten eerste successen in zogenaamde natuurinclusieve landbouw zien dat minder en natuurvriendelijker produceren tot vergroting van netto inkomen van boeren kan leiden, doordat kosten bij dergelijke productiemethoden meer teruglopen dan opbrengsten. Op een steeds meer globaliserende wereldmarkt gaat een Nederlandse landbouw die vooral inzet op zoveel mogelijk bulkproductie van melk, vlees en zetmeel het waarschijnlijk verliezen van landen waar dit grootschaliger en tegen lagere lonen kan. Verder heeft de Agrofood keten steeds meer te maken met kritische consumenten die eisen stellen aan beperking van de schade aan natuur, milieu en dierenwelzijn die gepaard gaan met het produceren van producten. Grote Nederlandse agrofood bedrijven hebben nu een duidelijk ambitie ten aanzien van duurzaamheid vanuit het perspectief van maatschappelijk verantwoord ondernemen, bedrijfscontinuïteit, en veranderende consumentenwensen.

Al deze factoren samen wijzen erop dat de landbouw nu voor een belangrijke transitie staat naar een natuurvriendelijke en duurzamere manier van produceren. De uitdaging is om de landbouw nu zo te veranderen dat ò de inkomenspositie van boeren, ò kwaliteit van natuur en milieu er beide op voorruit gaan.

Urgentie vanuit de natuur - gebiedsperspectief

De in Nederland ontwikkelde landbouw is weliswaar economisch succesvol door steeds verdere verhoging van de productie, maar die verhoging heeft ertoe geleid dat niet alleen de biodiversiteit en aantallen vlinders en andere insecten uit de landbouwgebieden zijn verdwenen maar ook uit veel natuurgebieden. Het huidige natuurnetwerk lijkt onvoldoende op eigen benen te kunnen staan: de uitwisseling van soorten en voedingsstoffen tussen landbouwgebieden en natuurgebieden in Nederland is dermate groot dat een onhoudbare situatie lijkt te ontstaan. Met het verlies van planten- en insectenrijkdom in landbouwgebieden staan ook steeds meer diersoorten die hiervan afhankelijk zijn onder druk, vooral insectenetende vogels. Door al deze veranderingen gaat de leefbaarheid en toeristische aantrekkelijkheid van zowel het platteland als ook natuurgebieden steeds verder achteruit. We zijn het natuurlijk kapitaal van ons platteland snel aan het kwijtraken.

Binnen de opgave: meekoppelen van klimaatdoelen en andere ecosysteemdiensten

De huidige zorgen over de snelheid en impact van klimaatverandering hebben ertoe geleid dat Nederland zichzelf hoge eisen heeft gesteld wat betreft klimaatdoelen om het Akkoord van Parijs na te komen. Hier zitten belangrijke mogelijkheden tot synergie tussen landbouw en natuur. Nieuwe vormen van natuurvriendelijker, nattere landbouw kunnen belangrijke klimaatwinst opleveren via toegenomen koolstofopslag in de bodem. Ook binnen natuurinclusieve akkerbouw kunnen innovatieve praktijken als niet-kerende grondbewerking, in combinatie met natuurvriendelijke waterhuishouding belangrijke winst opleveren ten aanzien van zowel natuurdoelen als (natuurlijke) koolstofopslag in de bovengrond. Dit zal veel goedkoper zijn dan een aantal huidige plannen om industriële CO₂ af te vangen en op te slaan in de diepe ondergrond. Er zijn ook een aantal andere ecosysteemdiensten en gekoppelde economische voordelen te verwachten van biodiversiteitsherstel gekoppeld aan een landbouwtransitie naar duurzaam produceren. Zo zal de recreatieve potentie van het platteland toenemen, en kan biodiversiteit een bijdrage leveren aan plaagbestrijding in de landbouw.

De rol van onderzoek en kennis: een nationale opgave in internationale context

Nederland heeft een grote wereldreputatie zowel ten aanzien van landbouwkundig onderzoek als van biodiversiteitsonderzoek. Dit goed ontwikkelde netwerk van onderzoekers kan nu een belangrijke kennisbasis leveren om zowel het huidige biodiversiteitsverlies te keren als genoemde landbouwtransitie te faciliteren. Nu loopt Nederland echter voorop in de wereld zowel wat landbouwproductie betreft als de snelheid van biodiversiteitsverlies. De uitdaging is om nieuwe methoden en inzichten te ontwikkelen en in de praktijk te toetsen die én het huidige natuurverlies ombuigen in herstel, én een duurzaamheidstransitie in de landbouw te bewerkstelligen.

Naast de ontwikkeling van kennis via onderzoek is de toepassing ervan in levendige praktijk omgevingen van groot belang. Dat betekent dat er in de kennisketen zowel fundamenteel als toegepast onderzoek nodig is. De versnelde toepassing van kennis via experiment in de praktijk naar uitrol van succesvolle aanpakken is daarbij cruciaal. Dat zou bijvoorbeeld kunnen door regionale Living Labs voor natuurinclusieve landbouw (conform [Noordelijke aanpak](#)) in te richten die gericht zijn op aanjagen en uitvoer geven van toegepaste kennis in praktijk omgevingen. Dit kunnen projecten zijn die in de hele keten (van consument, retailer, bank, coöperatie tot boer) van toepassing zijn maar wel allemaal gericht op het versterken van biodiversiteit.

De randvoorwaarden voor succes zijn in potentie groot. Immers, we hebben in Nederland een sterke kennis infrastructuur die gewend is in de praktijk te experimenteren. We hebben veel boeren georganiseerd via agrarische of andere vormen van collectieven. Wat het volgen van biodiversiteitsveranderingen betreft: Nederland heeft een internationaal uniek groot netwerk van vrijwilligers (citizens-science) die in het kader van het nationale [Netwerk Ecologische Monitoring](#) samen goed de vinger aan de pols houden wat betreft aantallen vogels, vlinders, planten, en allerlei andere soortengroepen. De resultaten worden 2-jaarlijks gebundeld door SoortenNL en WNF in het [Living Planet Report Natuur in Nederland](#). Wat onderzoek naar oorzaken van biodiversiteitsverlies betreft: alle grotere kennisinstellingen op dit gebied werken samen in het [Netherlands Ecological Research Network \(NERN\)](#). Vanuit dit netwerk is het afgelopen jaar, mede in het licht van de Nationale Wetenschapsagenda, al een prioritering opgesteld over de meest urgente ontbrekende kennis op het gebied van verklaren en ombuigen van biodiversiteitsverlies. Dit is gebundeld in de [Kennisagenda Nature4Life](#).

Plan van aanpak: naar een Deltaplan Biodiversiteitsherstel

Het zou goed zijn als rond dit onderwerp snel een 'de-politisering' kan optreden - een rijke en gezonde leefomgeving hoort immers geen politiek links of rechts onderwerp te zijn. In plaats daarvan zou een grote maatschappelijke coalitie van wetenschap, maatschappelijke organisaties, overheden en bedrijven nu moeten pleiten voor biodiversiteitsherstel. Gedacht kan worden aan een soort 'Topsector Natuur', vergelijkbaar met de succesvolle topsectoren als Water en Agrofood. Net zoals er brede politieke en maatschappelijke overeenstemming is over het huidige Deltaprogramma Waterveiligheid, dat Nederland moet beschermen voor overstromingen (een natte voeten is niet links of rechts), is er nu een urgente noodzaak voor een Deltaplan Biodiversiteitsherstel, dat Nederland beschermt voor het verlies van veel van z'n kenmerkende soorten flora en fauna (natuur is niet links of rechts). Kennis is hierbij belangrijk. Ook de Zeeuwse

deltawerken konden niet eenvoudig uitgevoerd worden met de toen bestaande kennis. Er was een enorme slag nodig naar vernieuwende kennis die op dat moment nog niet bestond. Waardoor we nu in de wereld leidend zijn op het gebied van waterveiligheid. Die kans en potentie hebben we ook op het gebied van biodiversiteitsherstel via een innovatieve duurzame landbouw. Nederland heeft de potentie om op dit gebied een wereldleider te worden, wat kan leiden tot eren voorbeeld en inspiratie van andere landen, wat nieuwe kansen geeft voor Nederlandse bedrijven in het buitenland waar vergelijkbare uitdagingen nu spelen (als China).

Organisatie

Noodzakelijk hiervoor is een gezamenlijke visie van de Nederlandse natuursector, boeren, de grotere agrofood bedrijven en de Nederlandse wetenschap. We moeten het eens kunnen worden over hoe een dergelijk Deltaplan Biodiversiteitsherstel eruit gaat zien. Hierbij is het belangrijk dat elke sector z'n eigen klassieke stellingnames verlaat, waarbij:

- de natuursector klaagt over biodiversiteitsverlies en wijst met de vinger naar de landbouw als veroorzaker
- de landbouwproducenten natuurvriendelijker produceren zien als economische kostenpost bij een toch al te laag inkomen van veel boeren, voelen zich onvoldoende gesteund door de EU en overheid, en dwarsgezet door de natuurorganisaties en milieuregels van de overheid (mest, gewasbescherming)
- de grote agrofood bedrijven en de retail willen anticiperen op de veranderende attitude van consumenten, willen een slag naar duurzaamheid maken maar opereren ook met hun producten op internationale markten waar soms heel andere belangen en overwegingen spelen

Er kan geleerd worden van eerdere maatschappelijke initiatieven waar belangen van verschillende sectoren onder een grotere vlag te verenigen zijn. In het recente Kustpact werden groepen vanuit natuurbehoud, recreatie en waterveiligheid het eens over een grote gemene deler.

Verder heeft Nederland een krachtige Water topsector, en een krachtige Agrofood topsector waarin bedrijven en wetenschap elkaar vinden en gezamenlijk opereren. Natuurorganisaties en biodiversiteitswetenschappers daarentegen maken geen deel uit van beide, en opereren vaak gefragmenteerd, waarschijnlijk ook omdat het economisch belang hiervan tot nu toe minder werd gezien. Het nu voorgestelde Deltaprogramma Biodiversiteitsherstel is bedoeld daar verandering in aan te brengen. Een krachtige Deltacommissaris Biodiversiteitsherstel zou met een sterk mandaat vanuit de overheid en betrokken sectoren aan de slag moeten om de huidige omgevingscrisis aan te pakken. Hierbij wordt op een integrale manier naar het landschap gekeken: het landelijk gebied met landbouw en het landelijk gebied in het natuurnetwerk worden niet los van elkaar gezien, maar als één geheel. Er zijn nu goede kansen om de huidige problemen in de landbouw ten aanzien van verlies van biodiversiteit, inkomensposities van boeren, omgevingskwaliteit, en klimaatmitigatie in één keer aan te gaan pakken op een manier dat al deze belangen erop vooruit gaan. En, op een verantwoorde manier, waarbij er goed onderzocht wordt waarom en hoe biodiversiteit verandert, en hoe het beter kan.

Financiering

De omvang en maatschappelijke impact van het huidige probleem van het ombuigen van biodiversiteitsverlies vereisen een ambitieus programma waarin wetenschap, natuurorganisaties, agrofood sector, burgers en de overheid samen optrekken in een innovatief samenwerkingsverband, en elk hun bijdrage leveren.

Verdere uitwerking is nu nodig ten aanzien van de organisatie, aanpak, financiering van dit Deltaplan Biodiversiteitsherstel

Namens bestuur van het Netherlands Ecological Research Network (NERN)

Prof. Louise Vet (voorzitter, NIOO en Wageningen Universiteit)

Prof. Han Olf (Rijksuniversiteit Groningen)

Prof. Hans de Kroon (Radbouwwuniversiteit Nijmegen)

Prof. Koos Biesmeijer (Naturalis en Universiteit van Amsterdam)

Prof. Gerlinde de Deyn (Wageningen Universiteit)